
 IN DE BESTE FAMILIES

VAN ABBE

Sommige Eindhovense families zijn nauw verbonden met de historie van de stad. Maar de huidige generatie is dikwijls uitgezwermd en de verhalen van vroeger dreigen verloren te gaan. Vandaag: het verhaal van de familie Van Abbe.

Tekst: Hetty van Rooij Foto's: Jeroen Broekmans, privécollectie

Soms is één persoon bepalend voor het verloop van een eeuw familiegeschiedenis. Zo iemand is Henri van Abbe, de Amsterdamse juwelierszoon die in het begin van de twintigste eeuw een sigarenmakerij begon in Eindhoven, rijk werd en de stad een museum schonk. Wat was dat eigenlijk voor een man?

Marc van Abbe heeft zijn grootvader nooit gekend; Henri stierf in november 1940 aan de gevolgen van een verwaarloosde blindedarmontsteking. Maar de verhalen doen binnen de grote familie nog steeds de ronde. „Opa was een hele serieuze, strenge, solitaire, beetje saaie man, absoluut geen gezelligheidsdier. Een huismus die nauwelijks rookte en alleen maar af en toe een borreltje dronk. Maar hij was ook een moderne, eigenzinnige vent die zijn eigen gang ging, die grote belangstelling voor moderne kunst had, en die geïntrigeerd was door het kunstenaarsbestaan. Toen hij ging verdienen, heeft hij gezorgd dat zijn Amsterdamse familieleden een plaatsje kregen bij de Karel 1. En daarnaast wilde hij in Eindhoven ook op cultureel gebied van zich laten horen.”

Even vooraan beginnen. De Van Abbes zijn een Amsterdams-Joodse familie, oorspronkelijk afkomstig uit Noord-Duitsland, met een stamboom die te traceren is tot de tijd van Napoleon. Henri werd in 1880 geboren, maar hij was als de oudste zoon in een groot gezin niet

voorbested voor de diamantslijperij van zijn vader. Of misschien had hij daar geen zin in? Hoe het ook zij: Henri ging in de leer bij een sigarenfabrikant in de familie, zijn flamboyante oom Maup, die getrouwd was met een vrolijke Parisienne en ook nog eens in kunst handelde. Thuis bij oom Maup en tante Rachel kwam de jonge Henri voor het eerst van zijn leven in contact met Franse kunstenaars.

Toen hij twintig was, startte hij met wat hulp van zijn vader een eigen sigarenfabriekje. Maar Amsterdam was een roerige rode stad en na een paar jaar had hij zijn buik vol van oproer en arbeidsconflicten. Ongetwijfeld met spijt in het hart nam hij afscheid van oom Maup en tante Rachel, bij wie het altijd zo gezellig was. Hij volgde in de voetsporen van Gerard Philips, en trok naar het katholieke zuiden, waar de arbeidskrachten goedkoop en gezagsgetrouw waren. „Die twee kwamen uit totaal verschillende werelden. En het bedrijf van Gerard Philips was natuurlijk ook toen al vele maten groter”, zegt Marc. „Mijn opa koos in Eindhoven voor de katholieke kerk, de Joodse familie Philips is protestant geworden. Het waren Steve Jobs-types, allebei. Jonge kerels, pioniers, die in nog geen twintig jaar tijd onmetelijk rijk werden.”

Van Abbe was 28 toen hij in 1908 zijn eerste sigarenfabriekje vestigde in het toen nog zelfstandige Gestel. In de jaren twintig verrees aan de Tongelresestraat het enorme fabrieks-

gebouw dat in 1971 volledig door brand werd verwoest. ‘Karel I sigarenfabrieken v/h H. Van Abbe’ staat tot de dag van vandaag in tegels op een overeind gebleven muur.

Karel I. Waarom koos Henri als zijn sigarenmerknaam voor de naam van een Britse vorst uit de zeventiende eeuw die zijn leven eindigde op het schavot? Was het inderdaad omdat Karel I in de belasting op tabak een leuke bron van extra inkomsten zag, zoals de min of meer officiële lezing luidt?

Geen idee, zegt Marc van Abbe. Hij vindt andere dingen belangrijker; het feit dat zijn grootvader niet alleen een pionier was maar ook een visionaire man, bijvoorbeeld. „Je moet je voorstellen: voor de Tweede Wereldoorlog was Eindhoven een stad van wevers en sigarenmakers, en de sigarenindustrie dreef op, zeg maar, kleine zelfstandigen. ZZP-ers eigenlijk, die mannen waren niet in loondienst. Ze kwamen 's morgens vroeg naar de fabriek, doorgaans met een jongetje aan de hand dat meekwam als hulpje. Kinderarbeid, ja hoor, wel degelijk, maar dat was toen niet ongevoel. Zo'n sigarenmaker 'kocht' van opa als het ware de tabak, en aan het einde van de dag kreeg hij per sigaar betaald. Aan dat systeem heeft mijn grootvader een einde gemaakt. Hij wilde zelf de controle, dus de sigarenmakers kwamen bij hem in loondienst. Opa was ook de eerste fabrikant die zich concentreerde op de productie van één merksigaar, van constante kwaliteit, en dat was in die tijd een revolutionair besluit. Het was ook een gouden

Marc van Abbe in het Van Abbemuseum

Henri van Abbe en Aldegonde van Abbe-Von Reeken, eind jaren twintig, omringd door familie en vrienden. Achter hen staan (vlnr) hun drie zonen Henri, Jan en Albert

greep. In de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw was Van Abbe na Philips de grootste werkgever van Eindhoven, met filialen tot in Reusel, Meerveldhoven en Arendonk.”

Er bestaat een foto van de familie Van Abbe van ergens achterin de jaren twintig, waar de gegoede welstand van afstraalt. Het is overduidelijk feest, al kijkt er niemand erg blij. Wellicht genomen ter gelegenheid van de 25-jarige bruiloft? Marc weet het niet, maar hij wijst zonder aarzelen Henri's zoon Albert aan, zijn eigen vader. „Ze hadden drie zonen, je haalt ze er hier zo uit. Albert is de knapste vent, met de meest eigenwijze kop, en zoals altijd aan de zijde van het mooiste meisje.”

Ter gelegenheid van zijn zilveren bruiloft liet Henri een speciale doos sigaren maken, met de portretten van zichzelf en zijn vrouw op de sigarenbandjes. Maar het huwelijk hield geen stand. Aldegonda Maria Von Reeken, 'dikke oma' in de herinnering van Marc, was niet alleen door en door Amsterdams, maar zo ook ongeveer alles wat haar echtgenoot niet was. „Een vrolijk, vlot, gezellig type, een beetje een

wilde tante, altijd enorm aanwezig, geestig en vrijdenkend, en misschien ook wel wat losbandig”, beschrijft haar kleinzoon. In de geschiedenis van Eindhoven speelt ze slechts een heel klein bijrolletje. „Opa is van haar gescheiden, en dat was me natuurlijk wat. Het werd een publiek schandaal en zij kreeg de schuld, dat ging zo in die tijd. Hij heeft natuurlijk goed voor haar gezorgd, maar ze heeft verder een wat eenzaam leven geleid. Oma is met haar gehandicapte oudste zoon Henri naar Noordwijk vertrokken, waar ze altijd graag was, en uiteindelijk naar een bungalow in Mierlo verhuisd. Ik heb haar goed gekend. Leuk mens, de vrijgevigste oma van de hele wereld.”

Aan de villa aan de Bilderdijklaan bleef een mannenhuishouden achter, waar een 'juffrouw' redderde en het huishouden deed. En de zonen Jan en Albert roken de vrijheid, met dank aan het fortuin van hun vader. In de familie wordt nog steeds verteld hoe ze in de jaren dertig de Rally van Monte Carlo reden in een Chrysler, met op de achterbank een privé-reporter die het adembenemende verslag verzorgde voor het thuisfront.

Vader Henri moet het wenkbrauwfronsend hebben aangezien. Maar Van Abbe zelf bezat ook zeer menselijk trekjes; hij was ijdel, en erg trots op zijn prestaties. Zijn belangstelling voor kunst en kunstenaars groeide uit van hobby tot serieuze verzamelwoede en hij liet zichzelf graag en vaak portretteren. Is hij, wellicht onbewust, ook op zoek geweest naar een manier om zijn plaats in de geschiedenisboek-

Portret Henri van Abbe

jes veilig te stellen?

In 1933 aanvaardde de Eindhovense gemeenteraad zijn gift voor de bouw van een 'museum voor schilderkunst', plus een extra bedrag voor de opbouw van de collectie en de exploitatie in de eerste vijf jaar. De gemeente stelde gratis het terrein op de hoek van de Bilderdijklaan ter beschikking en Henri van Abbe schonk om te beginnen dertig schilderijen uit zijn eigen collectie. In de hal van het museum herinnert een bescheiden plaquette aan zijn generositeit.

Van Abbe heeft niet lang van de glorie kunnen genieten. In mei 1940 brak de Tweede Wereldoorlog uit en in november van datzelfde jaar overleed hij, pas zestig jaar oud. De herdenkingstentoonstelling in 'zijn' museum mocht precies twee weken duren en geen dag langer; Henri van Abbe was van joodse komaf en de Duitse bezetter had het in het museum inmiddels voor het zeggen. „Door zijn vroege dood is mijn opa waarschijnlijk gespaard gebleven voor vervolging, deportatie en wellicht een concentratiekamp”, zegt kleinzoon Marc. „Mijn vader Albert heeft in de oorlog voor zijn bestaan moeten vechten. Hij had een vals attest van een Amsterdamse arts op zak waarin stond dat hij niet de zoon van zijn vader was.”

En Albert had al genoeg aan zijn hoofd. Op zijn dertigste stond hij, na de plotselinge dood van zijn vader, aan het hoofd van een bedrijf met drieduizend werknemers dat in vier jaar tijd bijna volledig tot stilstand zou komen. „Oom Jan was er natuurlijk ook maar die had meer het karakter van zijn moeder, hij was de verkoper en de flamboyante reclameman”, zegt Marc. „In de eerste maanden van de oorlog is ongeveer de hele voorraad uitverkocht, inclusief de partijen winkeldochters. Daar was iedereen natuurlijk reuze blij mee, maar daarna hield het wel op. Om te voorkomen dat personeel zou worden afgevoerd, heeft mijn vader voor de Duitsers uiteindelijk nog flessenhulzen en 'Bunkerpantoffel' geproduceerd, zeg maar gewoon klompen. Alles om zo veel mogelijk mensen aan het werk te houden.” En na de bevrijding was de wereld volledig anders, al was het maar omdat er nooit meer kwaliteitstabak uit Indië zou komen. Marc: „Karel I had een enorm voordeel omdat het zuiden eerder bevrijd was dan het noorden. Al die fabrikanten uit Veenendaal en Kampen konden nog niet aan de bak, maar mijn vader vloog al naar Amerika om tabak in te kopen.

De begrafenis van Henri van Abbe in november 1940

Het Van Abbemuseum in de oorlog, met op de trappen onder anderen rijkscommissaris Seijss-Inquart en NSB-burgemeester Hub Pulles (vooraan rechts)

Hij was een serieuze ondernemer. Altijd op de Karel I, altijd alles voor het bedrijf, mijn oudste broer Albert en mijn neef Jan-Hein werden klaargestoomd voor de opvolging. Met zijn vriend Frits Philips heeft hij de Eindhovensche fabrikantenkring opgericht.

Maar de bloeitijd van de sigarenindustrie was voorbij, en in 1969 is Karel I verkocht aan de Amerikanen. Nee, daar was mijn vader niet blij mee. Twee jaar later brandde de fabriek aan de Tongelresestraat af. Dertig miljoen sigaren weg, en het definitieve einde.”

Wat resteert, is een oude fabrieksmuur met een tegeltableau. Wat resteert is ook Henri van Abbes persoonlijke gooi naar de onsterfelijk-

heid: een internationaal befaamd museum voor moderne kunst dat zijn naam draagt. Kleinzoon Marc gebruikt zijn beide handen om aan te geven hoe de cirkel van zijn grootvaders leven zich binnen een eeuw heeft gesloten. „Eerst was er niets, toen kwam er een enorme bloeiperiode, en nu wordt er in Eindhoven geen enkele sigaar meer gemaakt. Wat overblijft is, zoals altijd, alleen de kunst”. ☞

